

Folkhögskollärarnas arbetssituation

— Folkbildningsrådets återsrapportering till regeringen 2017

INNEHÅLL

Folkbildningsrådets bedömning	4
Bakgrund	6
Utbildningsformen folkhögskola	6
Studiens genomförande	7
Folkhögskollärarnas arbetssituation 2017.....	9
Folkhögskollärarnas arbetsmiljö.....	9
Rapporten att vara folkhögskollärare 2013.....	9
Fysisk arbetsmiljö	9
Psykosocial arbetsmiljö	10
Folkhögskollärarnas arbetsbelastning	11
Rapporten att vara folkhögskollärare 2013.....	11
Ökande arbetsbörda	11
Förändrad deltagargrupp.....	12
Skolornas ekonomi	13
Folkhögskollärarnas kompetensutveckling	14
Rapporten att vara folkhögskollärare 2013.....	14
Behov av kompetensutveckling.....	15
Sämre möjligheter till kompetensutveckling.....	16
Bilagor	18
Bilaga 1 Enkäten 2017.....	18
Folkhögskollärarnas arbetssituation.....	18
Bilaga 2 Resultat 2017	22
Tabell 1.....	22
Tabell 2	23
Tabell 3	23
Tabell 4.....	24
Tabell 5	25

Folkbildningsrådets bedömning

I regeringens *Riktlinjer för 2017 för Folkbildningsrådet* fick Folkbildningsrådet i uppdrag att:

"...ge en aktuell bild av folkhögskollärarnas situation vad avser arbetsmiljö, arbetsbelastning och möjlighet till kompetensutveckling."

Uppdraget skulle redovisas senast den 1 april 2017 och detta sker i och med denna rapport.

Sammanfattningsvis visar Folkbildningsrådets kartläggning att folkhögskollärarna upplever en ökad arbetsbörda och att deras möjligheter till kompetensutveckling har minskat under de senaste fem åren. När det gäller lärarnas arbetsmiljö är den till stora delar god, men tendenser finns till försämring, framför allt inom den psykosociala arbetsmiljön. Många anger att arbetsbördan och därmed stressen ökar.

Den ökande arbetsbördan kan kopplas till att deltagargruppens sammansättning har förändrats, samt i viss mån till att skolornas ekonomi har försämrats. Arbetsbördan och skolornas ekonomiska situation är i sin tur, tillsammans med svårigheten att få vikarie vid kortare bortavaro, sannolikt de huvudsakliga anledningarna den minskade möjligheten till kompetensutveckling för lärarna.

Kartläggningen visar också att folkhögskollärarna har en svagare löneutveckling än andra lärargrupper.

Folkbildningsrådets bedömning är att bristen på kompetensutveckling är ett stort problem för folkhögskolan som helhet; för den enskilda skolan, för folkhögskollärarna och i slutänden också för deltagarna.

Folkhögskollärarens insatser är grunden för att deltagaren får det som behövs för att nå sina mål. Lärarna i folkhögskolan behöver därför inte bara fortbildning för att hålla ämneskunskaper vid liv eller få kunskap om de senaste rönen inom pedagogisk forskning. Dessutom behöver lärarna upprätthålla de idéer och värderingar som folkhögskolan vilar på; den kunskapssyn och människosyn som är grunden i folkhögskolans pedagogik.

På skolnivå är det viktigt att det finns ett kompetensutvecklingsarbete som ger ett inflöde med ny kunskap när deltagargruppen förändras, nya kurser startas och projekt eller uppdrag tillkommer.

Slutligen är det viktigt för utbildningsformen folkhögskola att kvaliteten i kärnverksamheten upprätthålls, med lärare som har god kompetens och stark förankring i sina värderingar. Utan en väl fungerade kärnverksamhet med en mångfald i kursutbud och målgrupper blir folkhögskolan en försvagad utbildningsform som i förlängningen inte förmår ta hand om de deltagargrupper som så väl behöver den.

Folkbildningsrådet ser därför att ett folkhögskolläraryft är nödvändigt. Folkhögskolan bör tillföras ytterligare medel, så att kompetensutvecklingen av lärarna kan förstärkas. Dessa medel bör fördelas av Folkbildningsrådet utifrån folkhögskolornas behov, då motsvarande modell för lärare i det ordinarie skolsystemet inte räcker till för folkhögskolans särskilda behov.

Det har inte ingått i detta uppdrag att utarbeta en detaljerad modell för hur ett läraryft för folkhögskolan bäst skulle utformas, men Folkbildningsrådet återkommer gärna med ett sådant förslag efter samråd med folkhögskolorna. En viktig utgångspunkt måste vara att en sådan modell kopplas till existerande grundutbildning av folkhögskollärare, samt till aktuell forskning kring folkbildning och folkhögskola.

Personalkostnader utgör 64 procent av folkhögskolornas kostnader, och ligger sannolikt till grund för en stor del av de underskott som folkhögskolorna visar upp. Utöver medel till ett läraryft för folkhögskolan, kvarstår därför behovet av en höjning av det generella anslaget, bland annat för att se till att folkhögskollärarnas löner inte halkar efter lönerna i andra utbildningsformer.

Om nuvarande skillnad i löneutveckling mellan folkhögskolans lärare och lärare i andra utbildningsformer kvarstår, eller rentav ökar, finns en stor risk att lärare flyttar till det ordinarie skolväsendet och tar med sig sin erfarenhet och kompetens bort från folkhögskolan. Detta skulle försvaga utbildningsformen ytterligare.

Bakgrund

Utbildningsformen folkhögskola

Folkhögskolan brukar beskrivas som fri och frivillig. Varje folkhögskola och dess huvudman är fria att själva ange målen för verksamheten. Det är deltagarna själva som fritt och aktivt söker utbildning och väljer folkhögskola utifrån sina intressen och behov vid de tillfällen i livet som passar individen bäst.

Folkhögskolorna är också fria att själva utforma kursinnehållet och sitt sätt att arbeta och organisera studierna. Det finns inga nationella läroplaner eller kursplaner. Folkhögskolan kan självständigt besluta om vilket kursutbud de vill erbjuda, anta studerande till dessa samt anställa de lärare som skolan har behov av.

Folkhögskolornas relativa frihet från statlig styrning ger möjlighet att utifrån sina skilda profiler och idémässiga bakgrunder utforma verksamheten, vilket innebär en särställning i förhållande till andra utbildningsformer. Statens mål med folkbildningspolitiken är att ”ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.” Målet är en grundbult och återkommer i folkhögskolans verksamhet och pedagogik på flera sätt.

Ett viktigt kännetecken för folkhögskolan som utbildningsform är ett demokratiskt arbetssätt där deltagarna får möjlighet till inflytande över hur den utbildning de deltar i utformas. Pedagogiken möter individen där hen befinner sig med sina erfarenheter och med individens egna mål som riktmärke. Studierna är samtalsbaserade och bygger på individens aktiva deltagande i en nära samverkan mellan deltagarna och lärarna, samt deltagarna emellan. Målet är att varje studerande ska få en personlig relation till sina kunskaper.

Den allmänna kursen på gymnasienivå har egna bedömnings- och behörighetsmodeller för att ge tillträde till fortsatta studier. Bedömningsmodellen innebär att deltagarna på allmän kurs kan få ett studieomdöme; en samlad helhetsbedömning av ett flertal faktorer anpassad till folkhögskolans idé och arbetssätt. Behörighetsmodellen kombinerar studier enligt folkhögskolans arbetssätt och särart i allmän kurs med ett intygande av ämneskunskaper. Dessa samlade behörigheter ger grundläggande behörighet till högre studier, och omdömet kan användas

vid ansökan till högskolan, där en särskild urvalsgrupp finns för de folkhögskolestuderande.

Folkhögskolläraren har flera roller att spela i folkhögskolans pedagogiska miljö: Den som vägvisaren i lärandeprocesserna, vilka inbegriper socialt samspel, samarbete, diskussioner och reflektion. Den som inspiratören, som visar på glädjen i att bygga kunskap och bildning. Den som mentorn som uppmuntrar och motiverar till deltagarens nästa steg på vägen till sitt mål. Lärarna, särskilt på allmän kurs, måste också ha kunskap om andra utbildningsformers system för behörighet och bedömning. Detta utöver de kompetenser alla lärare måste ha; uppdaterade ämneskunskaper, pedagogisk förmåga och insikt i gruppers dynamik.

Dessa olika roller, och de krav som finns på folkhögskollärarens kompetens och förmåga, innebär att det finns särskilda behov av kompetensutveckling för folkhögskollärarna. Utöver de ämnes- och metodikkunskaper som alla vuxenpedagoger har behov av måste folkhögskolans värderingar och idé hållas vid liv. Detta för att folkhögskola ska fortsätta vara ett alternativ till det ordinarie skolväsendet, och en mötesplats för en mångfald av människor.

Studiens genomförande

I februari 2017 skickades en enkät ut till samtliga folkhögskollärare anslutna till Förbundet Folkhögskollärarna. Skälet till användandet av förbundets register var uppdragets relativt snäva tidsram; på detta sätt nådde enkäten snabbt ut till en majoritet av folkhögskolans lärare. Utskicket gick till ungefär 2 400 personer, varav 762 svarade. Detta innebär en svarsfrekvens om 31 procent, vilket får anses godtagbart med tanke på tidsrymden. Dock innebär det att svaren får tolkas med viss försiktighet.

För att göra det möjligt att göra jämförelser över tid var tre av fem frågor i enkäten 2017 samma som ställdes i en mer omfattande enkät från 2013. Denna enkät var en del i en utvärdering av folkhögskollärarna som redovisades i rapporten *Att vara folkhögskollärare – förutsättningar, kompetensbehov och tidsanvändning* (Folkbildningsrådet utvärderar, no 1 2013). Som en del av denna utvärdering, som genomfördes av SCB, gick den enkäten ut till nära 2 600 folkhögskollärare, och svarsfrekvensen var ungefär 60 procent.

Utifrån uppdragets beskrivning kompletterades 2017 års enkät med frågor som rörde arbetsbörda och arbetsmiljö, då detta bara delvis fångades upp i den tidigare studien. Hela enkäten finns som bilaga och frågorna ett, fyra och fem är tagna från den tidigare utvärderingen, medan övriga frågor är nya.

Mönstren i svaren från de båda enkäterna är mycket lika varandra, vilket förstärker svaren från enkäten 2017. De jämförelser som görs mellan enkäterna har tolkats som tendenser, då urval och genomförande skiljer sig mellan dem. I redovisningen av enkätsvaren sammanfattas under varje huvudrubrik de resultat 2013 som är intressanta även för denna rapport. Efter det följer en beskrivning av statistiken från 2017 inklusive skillnader jämfört med 2013. Tabeller för hur folkhögskollärarna totalt svarat på frågorna ett till och med fem i enkäten 2017 redovisas i bilaga.

I enkäten 2017 fanns också en öppen fråga med möjlighet för respondenten att skriva kommentarer, vilket drygt två femtedelar av de svarande gjorde. De mest frekventa svaren och kommentarerna redovisas under respektive rubrik. De citat som finns i denna rapport kommer också från svaren på denna öppna fråga.

I samband med utvärderingen 2013 intervjuades rektorer och fokusgrupper av lärare för att komplettera enkäten. Dessutom genomfördes en tidsstudie som innebar att knappt hundra lärare förde tidsdagbok under en vecka. Då inget av ovanstående var möjligt att genomföra denna gång, användes 2013 års material också i arbetet med denna rapport.

Förutom ovanstående används även andra rapporter och statistikinsamlingar som redovisas i löpande text nedan.

Folkhögskollärarnas arbetssituation 2017

Folkhögskollärarnas arbetsmiljö

Rapporten att vara folkhögskollärare 2013

I studien 2013 fanns inget tydligt fokus på arbetsmiljöfrågorna, men ett antal frågor ställdes kring hur lärarna såg på förutsättningarna för sitt arbete. Över 80 procent av lärarna ansåg då att förutsättningarna när det gäller arbetsmiljön som helhet var mycket eller ganska goda, men något färre tyckte samma sak när det gäller lokalers ändamålsenlighet samt arbetsrum specifikt.

När det gäller den psykosociala arbetsmiljön var det drygt 80 procent som angav att trivseln på arbetsplatsen ger mycket eller ganska goda förutsättningar. Arbetsbördan var det som påverkade lärarna mest negativt; en tredjedel av lärarna angav att arbetsbördan gav ganska eller mycket dåliga förutsättningar för deras arbete. Detta återkommer vi till under rubriken arbetsbelastning.

Fysisk arbetsmiljö

I tabell 1 redovisas svaren på 2017 års frågor om förutsättningarna för folkhögskollärarnas arbete. Knappt 80 procent svarar att den fysiska arbetsmiljön som helhet ger mycket eller ganska mycket goda förutsättningar. En knapp tredjedel av lärarna tycker att deras arbetsrum ger dåliga eller mycket dåliga förutsättningar för arbetet. En jämförelse mellan olika typer av skolor, visar att internatskolornas lärare över lag är mer nöjda med sina lokaler än sina kollegor på externatskolor. En tredjedel av lärarna på de senare anser att den fysiska arbetsmiljön som helhet är mycket eller ganska dålig.

Vidare visar tabell 2 att nära 50 procent anser att det finns små eller ganska små möjligheter att påverka sin fysiska arbetsmiljö. Även här ser det ut att vara bättre förutsättningar för lärare som arbetar på internatskola, samt vid särskild kurs.

Vid en jämförelse av svaren från 2013 med dem från 2017 finns inga större skillnader i svaren om den fysiska arbetsmiljön, utom en svag tendens till försämring för externatskolorna.

Psykosocial arbetsmiljö

Folkhögskollärarna trivs fortfarande över lag bra på sina arbetsplatser enligt enkäten 2013. 85 procent av respondenterna tycker att trivseln och relationer med ledning, kollegor och deltagare ger ganska eller mycket goda förutsättningar. I de öppna svaren påpekar en del att denna fråga borde ha delats på flera, då det kan vara stor skillnad på hur goda dessa tre olika relationer är. En nyansering kan anas i tabell 2, där mer än fyra av fem lärare anser att de har stora eller mycket stora möjligheter när det gäller att få stöd från kollegor, men bara drygt hälften när det gäller stöd från ledningen. Det kan också noteras att hälften av lärarna upplever att det finns små eller mycket små möjligheter att påverka den psykosociala arbetsmiljön.

I flera kommentarer påpekas att ingen fråga har ställts om den förändrade deltagargruppen på framför allt allmän kurs.

"Jag anser att den viktigaste frågan angående vår arbetsmiljö inte riktigt diskuterats. Det ökade antalet deltagare i behov av särskilt stöd gör att grupperna behöver vara mindre alternativt mer personaltäta än anslagen tillåter."

Det finns dock en del andra frågor i enkäten där svaren tyder på en förändrad situation i klassrummet.

I tabell 3 har lärarna gjort en bedömning av förändringen inom ett antal områden under de senaste fem åren. Här finns flera frågor som berör den psykosociala arbetsmiljön, framför allt de som handlar om krav och förväntningar från deltagare, kollegor och ledning, samt den om stress. Här framkommer samma skillnad som tidigare mellan ledning och kollegor; endast en knapp tredjedel tycker att kraven från kollegorna har ökat under de senaste 5 åren, medan drygt hälften tycker detsamma om kraven från ledningen. Här syns även deltagargruppens förändring, då hälften av lärarna svarar att kraven från deltagarna också har ökat.

Två tredjedelar av lärarna på allmän kurs menar att stressen överlag har ökat under de senaste fem åren. Troligen finns en koppling mellan denna ökning och de förändrade krav och behov som beskrivs ovan, samt den ökande arbetsbörda som rapporten återkommer till nedan. Eftersom det är många av respondenterna som varit anställda kortare tid än fem år, är det upp till en knapp femtedel som på fråga tre svarat att de inte har någon

uppfattning. Detta innebär att siffrorna i denna tabell möjligen kan undervärdera den verkliga ökningen.

Skillnaderna mellan de gemensamma frågorna kring den psykosociala arbetsmiljön i studierna 2017 och 2013 är små. De kompletterande frågorna 2017 visar dock att lärarna upplever en ökning av såväl stress, krav och förväntningar som mängden arbete.

”Folkhögskollärare har alltid varit flexibla och snabba att ställa om efter omvärldens behov. Men idag kommer omställningarna oftare och snabbare utifrån statens och omvärldens krav och förväntningar vilket kan leda till ökad osäkerhet och stress.”

Folkhögskollärarnas arbetsbelastning

Rapporten att vara folkhögskollärare 2013

I enkäten svarade en tredjedel av lärarna att arbetsbördan gav ganska eller mycket dåliga förutsättningar för arbetet. Därutöver visade tidsstudien att det fanns skillnader i arbetsbelastning mellan olika grupper av lärare.

Den genomsnittliga arbetstiden för samtliga lärare var ca 47,5 timmar. Män arbetade dock fler timmar än kvinnor; knappt 49 timmar jämfört med knappt 47 timmar. Den största skillnaden fanns dock mellan lärare med tjänst huvudsakligen på särskild kurs jämfört med lärare med tjänst huvudsakligen på allmän kurs. Lärarna på särskild kurs har enligt tidsstudien en arbetsvecka om 50 timmar i genomsnitt, varav ungefär tretton timmar utfördes på vardagskvällar och helger. Arbetsveckan för lärarna på allmän kurs var fem timmar kortare, och knappt tio timmar genomfördes på kvällar och helger.

Ökande arbetsbörda

Även i enkäten 2017 anger lärarna att arbetsbördan är en av de saker som ger sämst förutsättningar för arbetet. Drygt 40 procent anser att arbetsbördan ger mycket eller ganska dåliga förutsättningar för arbetet. Detta är dessutom en av de frågor där det finns en tydlig tendens till försämring jämfört med enkäten 2013, då drygt 30 procent angav samma sak.

I tabell 2 finns ytterligare indikationer på lärarnas arbetsbelastning. Det är inte så många, cirka 16 procent, som menar att de har mycket eller ganska små möjligheter att ta rast och lunch under en normal arbetsdag. Men en mer än dubbelt så stor andel, 40 procent, anger mycket eller ganska små möjligheter att koppla av från arbetet på sin fritid, och en nästan lika stor

andel säger samma sak om att utföra sitt arbete inom ramen för avtalad arbetstid.

Lärare på särskild kurs anser sig ha lättare att ta rast och lunch, men svårare att koppla av på sin fritid, jämfört med lärare på allmän kurs. Detta bekräftas av tidsstudien, som beskrivs ovan. En längre arbetsvecka och fler timmar som genomförs utanför normal arbetstid, kan förklara att fler har svårare att koppla av på sin fritid.

En av de frågor som fått störst andel negativa svar i enkäten 2017 är den i tabell 2 om möjligheten till att få vikarie vid kortare sjukdom eller bortavaro. Över två tredjedelar av lärarna anger att det finns ganska eller mycket små möjligheter till detta. Lärare på särskild kurs verkar dessutom ha något svårare att få vikarier än lärare på allmän kurs. I de öppna svaren finns beskrivningar av att lärarna inom ett arbetslag ofta täcker upp för varandra vid sådan kortare frånvaro. Sjukdom och fortbildning på arbetstid ger i dessa fall en ökad arbetsbelastning på arbetslaget som helhet.

"Det ekonomiska läget gör att vi alla får signaler att vi behöver strama åt på alla håll. Vid sjukdom täcker vi upp för varandra istället för att ta in vikarier utifrån."

Tabell 3 visar att två tredjedelar av lärarna menar att både mängden administrativt arbete och mängden arbete totalt har ökat. En lika stor andel anger att stressen har ökat över samma tidsrymd.

"Tycker att den administrativa delen har ökat mycket, många sociala och språkliga problem som ska klaras upp. Många kontakter utanför skolan att hantera. Svårt att hinna med det pedagogiska arbetet."

Sammantaget visar en jämförelse mellan 2013 och 2017 att lärarna har en tung arbetsbörda, och att de upplever att den har ökat under de senaste åren. Denna ökning har troligen flera orsaker som kan anas i andra enkätsvar.

Förändrad deltagargrupp

I de öppna svaren är det många av lärarna som kopplar ihop den ökade arbetsbelastning med en förändring av deltagargruppen. Svaren vittnar om att allt mer tid går åt till individualisering av undervisningen, enskilda samtal, samt special- och socialpedagogiska insatser.

"Vi skulle behöva mer tid till för- och efterarbete och därmed färre klocktimmar undervisning. Vi har så många deltagare idag med funktionsvariationer att det tar väldigt mycket mer av vår tid under och utanför lektionstid."

Stöd till deltagare i behov av särskilt stöd är också den kompetens som efterfrågas mest när det gäller fortbildning, vilket rapporten återkommer till nedan.

I tabell 3 framgår en stor ökning av behovet av socialpedagogiska insatser, vilket kan kopplas till den förändring av deltagargruppernas sammansättning som skett under senare tid.

I rapporten *Steget vidare, (Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2015)*, görs en demografisk kartläggning av folkhögskoledeltagarna, med jämförelser över tid. Där framgår att mellan åren 1998 och 2013 har andelen män, unga, samt personer med kort utbildningsbakgrund ökat på allmän kurs. På särskild kurs har under samma tid antalet unga och personer med kort utbildning minskat.

Den största förändring som kartläggningen visar är att andelen personer som är utrikes födda, har dyslexi eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har ökat kraftigt på allmän kurs. Författarna konstaterar att andelen personer på allmän kurs som kan förväntas ha behov av särskilda språkliga insatser nästan har fördubblats under tidsperioden, men påpekar att ökningen av gruppen med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar bör tolkas med försiktighet, då den kan bero på förändringar i den "omvårdsliga kontexten". Senare statistik från specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM visar dock att det har skett en förskjutning inom gruppen med funktionsnedsättning, med färre deltagare med medicinsk funktionsnedsättning och allt fler med dyslexi och neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Nästan samtidigt med lärarenkäten 2017 fick även folkhögskolornas studie- och yrkesvägledare svara på en enkät om sina arbetsuppgifter. I resultatet framkommer att en majoritet av studie- och yrkesvägledarna ser ett ökat behov av vägledning såväl i samband med antagning och löpande under kursens gång, som i samband med avslutandet av kursen då deltagaren ska gå vidare. Särskilt stort är behovet av kurativt, studieekonomiskt och socialt stöd under kursens gång. 70 procent av vägledarna anser att dessa behov har ökat mycket eller något under de senaste 5–10 åren.

Skolornas ekonomi

Under de senaste åren har folkhögskolornas ekonomi försämrats i och med att statsbidragshöjningen inte varit lika stor som lönehöjningarna, vilket bland annat har beskrivits i Folkbildningsrådets budgetunderlag 2018–2020.

Det är dock svårt att se någon direkt koppling mellan ekonomin och lärarnas arbetssituation i statistiken. Folkbildningsrådet har årlig rapportering kring den pedagogiska personalen i folkhögskolan, samt kring

lärartäthet och antalet lärartjänster. Dessa rapporter, *Folkhögskolans pedagogiska personal* samt *Lärartjänster*, visar att lärartätheten har varit stabil i minst 10 år, även uppdelat på olika kurstyper.

Men; skolornas ekonomi, och eventuella nedskärningar, har sannolikt direkt eller indirekt med folkhögskollärarnas arbetssituation att göra. Kommentarererna i den öppna frågan i enkäten tyder på att så verkligen är fallet:

"Vår skola har inte resurser för nödvändiga saker som städning, administration, ändamålsenliga lokaler m.m. Detta påverkar oss negativt. Vi blir stressade med sjukskrivningar som följd, eftersom allt arbete hamnar i lärarnas knä, och lektionerna blir lidande när man inte hinner arbeta med det pedagogiska på planeringstiden."

Dessutom påverkas lärarnas löner, och löneutveckling, av skolornas ekonomi, då personalkostnaden är den största utgiftsposten för folkhögskolorna. 2015 års lönestatistik från Förbundet Folkhögskollärarna visar att en genomsnittlig gymnasielärare tjänar ungefär 2 500 kronor mer än en folkhögskollärare per månad. Vid en jämförelse mellan de yngsta och lägst betalda folkhögskollärarna och samma grupp bland gymnasielärare är skillnaderna relativt små. Men för dem över 55 år som är högst betalda i respektive grupp är skillnaden i genomsnitt 7 000 kr per månad. Folkhögskollärarnas löneutveckling är alltså märkbart svagare än andra lärargrupper.

Folkhögskollärarnas kompetensutveckling

Rapporten att vara folkhögskollärare 2013

I enkäten ställdes en mängd frågor om lärarnas kompetens, kompetensbehov nu och i framtiden samt möjligheterna till utveckling av dessa områden. Här redovisas endast behov av och möjligheter till kompetensutveckling, då dessa två frågor upprepades 2017.

De största behoven av kompetensutveckling fanns inom området att kunna stödja deltagare i behov av särskilt stöd, där 70 procent av lärarna svarade i ganska eller mycket hög grad. Detta följdes av behoven av stärkt kompetens för att upptäcka deltagare i behov av särskilt stöd samt att utveckla nya kurser och utbildningar, där 60 procent respektive drygt 50 procent svarade att de hade behov i ganska eller mycket hög grad.

Lägst behov angav lärarna inom området att undervisa vuxna där knappt en fjärdedel av lärarna angav en mycket eller ganska hög grad. Behoven av kompetensutveckling var också låga när det gäller att undervisa utanför

skolan, utbildning inom gymnasieskola och vuxenutbildning samt vilka förväntningar huvudmannen har på verksamheten. Mindre än en tredjedel ansåg att det fanns en mycket eller ganska hög grad av behov inom dessa områden.

I utvärderingen 2013 intervjuades även 15 folkhögskolerektorer om vilka behov av kompetensutveckling de såg att lärarna hade. De efterfrågade bland annat utveckling av kunskaperna om folkhögskolans arbetssätt och folkbildningens pedagogik, då en hel del lärare kommer från andra skolformer. Rektorerna menade att dessa lärare behövde få en djupare förståelse av vad som särskiljer folkhögskolan från gymnasieskolan. Rektorerna efterfrågade även ökade kunskaper inom socialpedagogik, bland annat på grund av den förändrade deltagargruppen.

Behov av kompetensutveckling

Det område där behovet av kompetensutveckling bedöms vara störst är fortfarande att kunna stödja deltagare i behov av särskilt stöd, vilket visas i tabell 4. Cirka 70 procent anger att de har mycket eller ganska stort behov av kompetensutveckling inom området, vilket överensstämmer med enkäten från 2013. Bland folkhögskollärarna på allmän kurs är det fler som anger detta behov än bland lärarna på särskild kurs, drygt 75 procent jämfört med 65 procent. Detta innebär en liten ökning av behovet för lärarna på allmän kurs jämfört med 2013, då ca 70 procent angav mycket eller ganska stort behov.

I skolverkets rapport *Attityder till vuxenutbildningen 2012 - Elevernas och lärarnas attityder till vuxenutbildningen* (Rapport 389 2013, Skolverket) finns ingen fråga specifikt om behov av kompetensutveckling. Men i ett diagram redovisas svaret på frågan om i vilken grad lärarna anser att de har olika kompetenser. Det område som får lägst andel mycket eller ganska hög grad är just att kunna stödja elever i behov av stöd, vilket indikerar att behovet av störst just på detta område också för denna lärargrupp är.

Vid en jämförelse av resultaten mellan 2013 och 2017 syns en tendens till ökning av behovet av kompetensutveckling inom de ämnen man undervisar i samt aktuell forskning om folkhögskola och folkbildning. Överlag är det en blandning av ökat och minskat behov inom de områden som frågas efter. Skillnaderna är oftast små, och därför svåra att dra några slutsatser kring.

Lärarnas kommentarer vittnar dock om att det finns ett stort behov av kompetensutveckling, även om det många gånger är ospecificerat när det gäller ämnesinriktning.

"Vi lärare behöver mer tid för handledning, reflektion och fortbildning i arbetsgruppen och via externa kurser. Vi behöver kontinuerlig påfyllning för att utvecklas i arbetet."

Sämre möjligheter till kompetensutveckling

När det gäller möjligheterna till kompetensutveckling anger en större andel 2017 jämfört med 2013 att möjligheterna är mycket eller ganska små inom så gott som alla områden, utom två där möjligheterna bedöms som lika små 2017 som 2013. Detta visar en tendens till försämrade tillgång till kompetensutbildning för folkhögskolans lärare.

Att möjligheterna till fortbildning minskar kan kopplas till den ökande arbetsbördan. I tidsstudien 2013 framkommer att en hel del lärare, i synnerhet på särskild kurs, har kontinuerlig fortbildning under hela sin arbetsvecka, och det är för många en stor del av det arbete som utförs under helgerna. Om arbetsbördan verkligen har ökat finns naturligtvis också mindre utrymme till kompetensutveckling.

Kommentarerna i den öppna frågan i enkäten 2017 beskriver också att det ofta finns teoretiska möjligheter för lärarna att delta i fortbildning. Ledningen erbjuder att betala, men läraren måste själv hitta kursen och lösa vikariefrågan vid bortavaro. Detta innebär att läraren måste lägga egen tid på att söka efter lämpliga kurser, vilket kan leda till att det inte blir av. Med tanke på svårigheten att få vikarie kan det också kännas svårt att lägga ytterligare arbetsbörda på sina – kanske redan stressade – kollegor i arbetslaget.

"Bristen på resurser till folkhögskolan gör det svårt att kunna sätta in vikarier. Arbetsgivaren vill gärna att vi fortbildar oss men möjligheten till det begränsas allt mer med den växande arbetsbelastningen. Det måste till ökat statsbidrag om vi ska kunna fortsätta med vår framgångsrika folkbildningspedagogik."

Denna typ av kommentarer indikerar också att det inte finns någon systematik i kompetensutvecklingen på en del skolor. Var och en får välja fritt, istället för att ledningen gör en kompetensplan som innefattar både gemensam och egen fortbildning, och som tillför skolan den kompetens som det finns behov av. I Förbundet Folkhögskollärarnas medlemsenkät från 2016 anger knappt en fjärdedel av respondenterna att det upprättats en kompetensplan för dem.

Det kan också vara så att möjligheterna till fortbildning begränsas av utbudet av lärarfortbildning på marknaden. Detta undersöks inte i enkäten, men både i kartläggningen 2013 och i kommentarerna i enkäten 2017 antyds

att lärarna tycker att det är svårt att hitta kurser som inriktar sig på vuxenpedagogik, och som innefattar folkhögskolans särart.

En enkel sökning på nätet visar också att den största delen av de lärarkurser som syns där riktar sig till grundskolan. Exempelvis listas bara tre fortbildningsvägar för vuxenutbildningen på Skolverkets hemsida varav två är delar av lärarlyftet, som inte innefattar folkhögskollärarna.

"Generellt känns upplever jag att fältet för folkhögskollärares fortbildning är mycket litet. Det finns mycket fortbildning för lärare, t ex lärarlyft, men det har vi inte samma tillgång till. Dessutom saknas vårt perspektiv med pedagogik och vuxenutbildning."

Slutligen kan det naturligtvis vara så att skolornas försämrade ekonomi påverkar möjligheterna till kompetensutveckling. Om skolorna behöver skära ner är detta en av flera utgifter som kan drabbas.

Bilagor

Bilaga 1 Enkäten 2017

Folkhögskollärarnas arbetssituation

Regeringen har i sina riktlinjer gett Folkbildningsrådet i uppdrag att ge en aktuell bild av folkhögskollärarnas situation när det gäller arbetsmiljö, arbetsbelastning och möjlighet till kompetensutveckling.

Som en del i den kartläggningen skickar vi ut denna enkät till lärare anslutna till Förbundet Folkhögskollärarna, efter att vi slutit avtal om att få använda deras adressregister för att nå så många folkhögskollärare som möjligt.

2013 kom rapporten *Att vara folkhögskollärare* som byggde på en stor enkät och tidsstudie som Folkbildningsrådet genomförde tillsammans med SCB. Tre av de följande fem frågorna är tagna från den enkäten, för att kunna göra jämförelser över tid. Därutöver har två frågor lagts till för att fånga upp arbetsbelastningen i dagsläget. Enkäten avslutas med några korta frågor om dig och din skola.

Folkbildningsrådet behöver ditt svar senast fredagen den 24 februari. Vi är mycket tacksamma att du tar dig tid att besvara enkäten. Ditt svar är viktigt!

Om du har frågor om enkäten, kontakta Ingela Johansson 08 412 48 43, ingela.johansson@folkbildningsradet.se.

Fråga 1: Hur tycker du att förutsättningarna för ditt arbete som folkhögskollärare är vad gäller...

... anställningsvillkor?

... ändamålsenliga lokaler?

... arbetsrum?

... fysisk arbetsmiljö som helhet?

... psykosocial arbetsmiljö?

... trivsel, relationer med ledning, kolleger och deltagare.

... IT-utrustning?

... annan utrustning? t.ex. kopiatorer, laborations- och exkursionsmaterial och musikinstrument

... IT-support?

... administrativt stöd?

... arbetsbörda?

... professionell frihet i arbetet?

... möjlighet att samarbeta med kolleger?

... möjlighet att delta i fortbildning?

*(Svarsalternativ: Mycket goda/Ganska goda/ Ganska dåliga/ Mycket dåliga/
Ingen uppfattning)*

Fråga 2: Hur stora är dina möjligheter att:

... styra över din arbetstid?

... utföra ditt arbete inom ramen för avtalad arbetstid?

... prioritera undervisning (inklusive för-och efterarbete) framför andra arbetsuppgifter?

... få en vikarie vid kortare sjukdom eller bortavaro?

... ta rast och lunch en normal arbetsdag?

... koppla av från arbetet på din fritid?

... påverka din fysiska arbetsmiljö?

... påverka din psykosociala arbetsmiljö?

... få stöd av dina kollegor i det vardagliga arbetet?

... få stöd av ledningen i det vardagliga arbetet?

*(Svarsalternativ: Mycket stora/ Ganska stora/Ganska små/ Mycket små/
Ingen uppfattning)*

Fråga 3: Bedöm om följande har ökat eller minskat under de senaste 5 åren:

... behovet av socialpedagogiska insatser?

... ledningens styrning av din arbetstid?

... mängden administrativt arbete?

... mängden arbete totalt?

... kraven och förväntningarna från deltagarna?

... kraven och förväntningarna från ledningen?

... kraven och förväntningarna från kollegorna?

... stressen?

*(Svarsalternativ: Ökat mycket/Ökat något/ Minskat något/ Minskat mycket/
Varken ökat eller minskat/Ingen uppfattning)*

Fråga 4: I vilken grad tycker du att du har behov av att utveckla din kompetens som folkhögskollärare när det gäller...

... hur du lägger upp och genomför undervisning?

... det ämne/de ämnen som du undervisar i?

... aktuell forskning om folkhögskola och folkbildning?

... att hantera situationer när olikheter i språk skapar problem?

... att bedöma den enskilde deltagarens kunskapsnivå och utveckling?

... att undervisa vuxna?

... att individualisera undervisningen?

... att kunna upptäcka deltagare i behov av särskilt stöd?

... att kunna stödja deltagare i behov av särskilt stöd?

... att aktivt motverka mobbning och annan kränkande behandling?

... att hantera etiska dilemman och problem som kan uppstå i jobbet?

... att undervisa på distans?

... att undervisa utanför skolan? Studiebesök, utomhusundervisning etc.

... att få deltagarna att fungera tillsammans i gruppen?

... att kunna utveckla nya kurser och utbildningar?

... utbildning inom gymnasieskola/vuxenutbildning?

... de förväntningar skolans huvudman har på verksamheten?

... de förväntningar Folkbildningsrådet har på verksamheten?

... de förväntningar staten har på verksamheten?

(Svarsalternativ: Mycket hög grad/ Ganska hög grad/ Ganska liten grad/ Mycket liten grad/ Ingen uppfattning)

Fråga 5. Hur stora tror du att dina möjligheter för närvarande är att utveckla din kompetens som folkhögskollärare när det gäller...

... hur du lägger upp och genomför undervisning?

... det ämne/de ämnen som du undervisar i?

... aktuell forskning om folkhögskola och folkbildning?

... att hantera situationer när olikheter i språk skapar problem?

... att bedöma den enskilde deltagarens kunskapsnivå och utveckling?

... att undervisa vuxna?

... att individualisera undervisningen?

... att kunna upptäcka deltagare i behov av särskilt stöd?

... att kunna stödja deltagare i behov av särskilt stöd?

- ... att aktivt motverka mobbning och annan kränkande behandling?
- ... att hantera etiska dilemman och problem som kan uppstå i jobbet?
- ... att undervisa på distans?
- ... att undervisa utanför skolan? Studiebesök, utomhusundervisning etc.
- ... att få deltagarna att fungera tillsammans i gruppen?
- ... att kunna utveckla nya kurser och utbildningar?
- ... utbildning inom gymnasieskola/vuxenutbildning?
- ... de förväntningar skolans huvudman har på verksamheten?
- ... de förväntningar Folkbildningsrådet har på verksamheten?
- ... de förväntningar staten har på verksamheten?

(Svarsalternativ: Mycket stora/ Ganska stora/Ganska små/ Mycket små/ Ingen uppfattning)

Fråga 6: Kommentarer (Högst 500 tecken)

(Fritext, begränsat till 500 tecken)

Fråga 7: Fakta om dig och din skola:

Är du: *(Svarsalternativ: Kvinna/Man)*

Ålder: *(Svarsalternativ: Upp till 24 år/25–34 år/35–45 år/46–60 år/61 år eller över)*

Hur länge har du varit anställd på folkhögskola: *(Svarsalternativ: 0–5 år/6–10 år/11 år eller mer)*

Utbildningsbakgrund: *(Svarsalternativ: Folkhögskollärarexamen/Annan lärarexamen/Annan högskoleutbildning/Annan utbildning med anknytning till tjänsten/Annan utbildning)*

Födelseland: *(Svarsalternativ: Sverige/Övriga Europa/Övriga världen)*

Tjänstgöringens inriktning: *(Svarsalternativ: Huvudsakligen allmän kurs/Huvudsakligen särskild kurs/Huvudsakligen uppdragsutbildning/Huvudsakligen kort kurs/Blandat)*

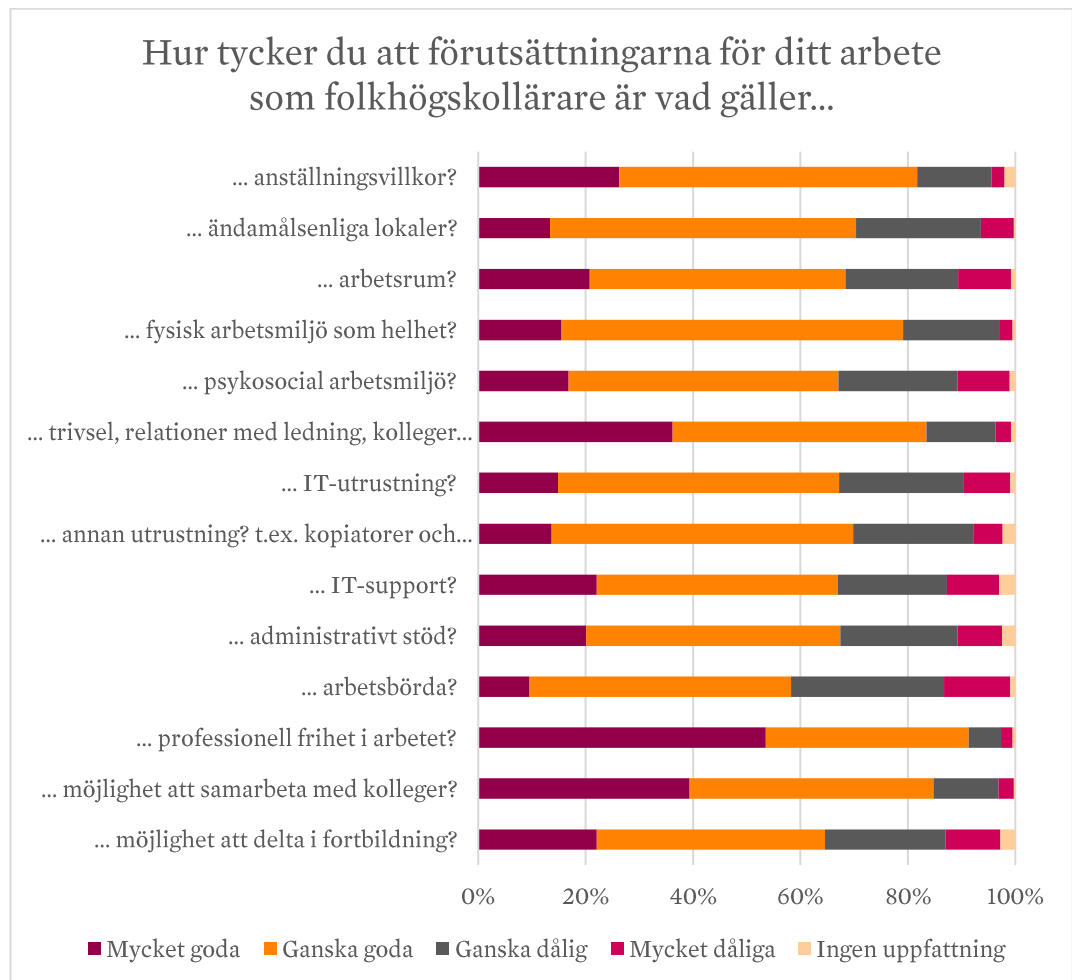
Jag har: *(Svarsalternativ: Ferietjänst/Semestertjänst)*

Skolan är: *(Svarsalternativ: Rörelseägd/Offentligägd)*

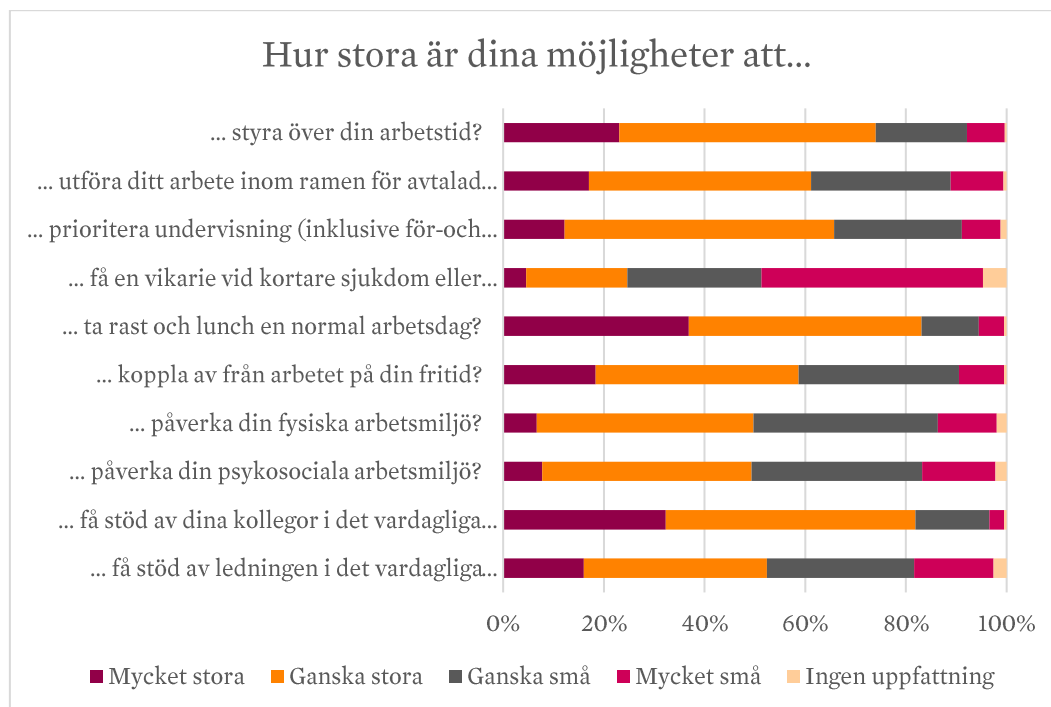
Skolan är: *(Svarsalternativ: Internatskola/Externatskola)*

Bilaga 2 Resultat 2017

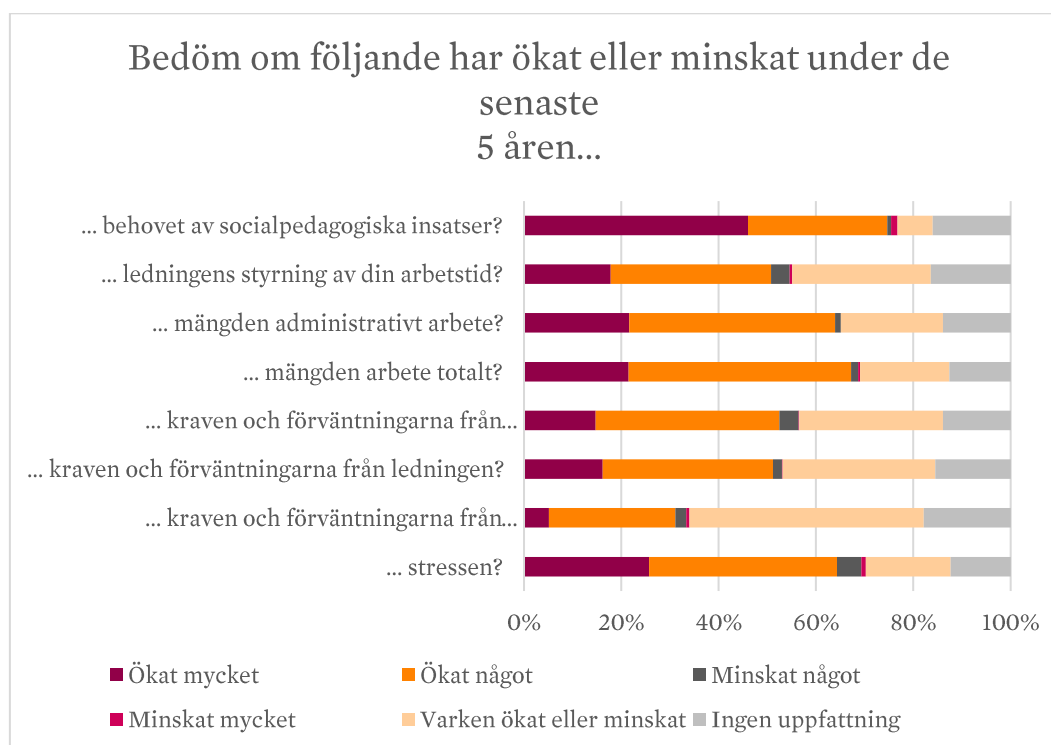
Tabell 1

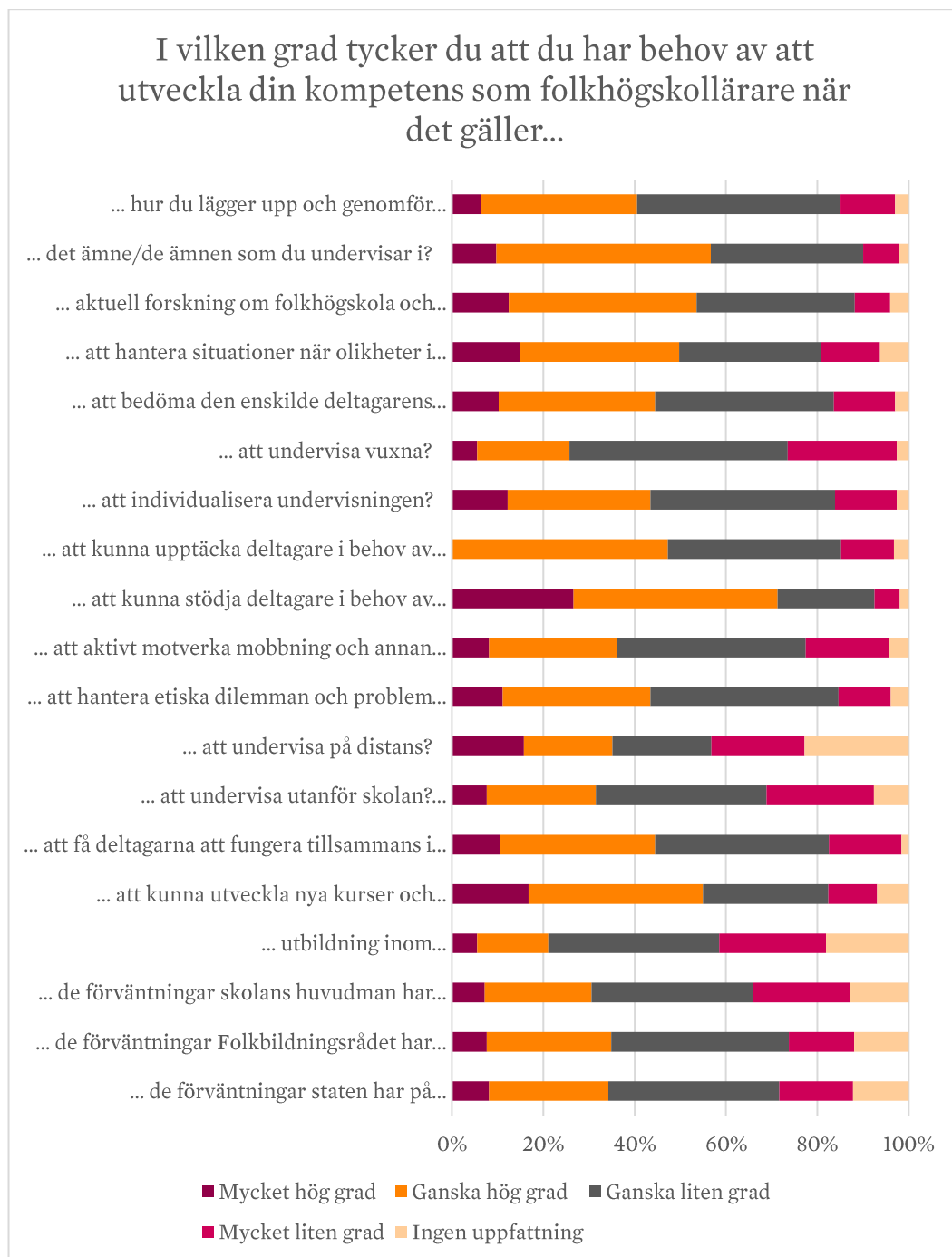
Tabell 2

Tabell 3

Tabell 4

Tabell 5

